

الْحَمْدُ لِلَّهِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ

مجتمع آموزش عالی امام خمینی (ره)

- سرشناسه:
عنوان و نام پدیدآور:
مشخصات نشر:
شابک:
یادداشت:
یادداشت:
موضوع:
شناسه افزوده:
رده بندی کنگره:
رده بندی دیویی:
شماره کتابشناسی ملی:
- همایش سراسری اندیشه‌های قرآنی استاد شهید مرتضی مطهری (ره) (۱۳۸۷: قم)
اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری (ره): مجموعه مقالات برگزیده همایش
اندیشه‌های قرآنی = شهید مطهری (ره) / جمعی از
مؤلفان؛ [با همکاری جامعه المصطفی (ره) العالمية...]. [و دیگران].
قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ره)، ۱۳۸۷ -
دوره: ۳-۳۴۶-۱۹۵-۹۶۴-۹۷۸؛ ج ۳: ۳-۳۴۵-۱۹۵-۹۶۴-۹۷۸
با همکاری جامعه المصطفی (ره) العالمية، انجمن قرآن پژوهشی حوزه علمیه
قم، پژوهشگاه فرهنگ و علوم انسانی (فرهنگ و معارف قرآن) وابسته به
دفتر تبلیغات، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، بنیاد شهید انقلاب
اسلامی، مرکز تحقیقات قرآن کریم الهدی....
ج ۳ (چاپ اول: ۱۳۹۴) (فیپا).
کتابنامه.
مطهری، مرتضی، ۱۲۹۸ - ۱۳۵۸ -- کنگره‌ها
جامعه المصطفی (ره) العالمية
BP ۱۳۸۷/۶۵۷۶/۲۳۳/۷
۲۹۷/۴۸۲
۱۹۰۸۱۳۵

اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری رحمته الله

جلد سوم

مجموعه مقالات برگزیده
همایش اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری رحمته الله

جمعی از مؤلفان
مدرسه عالی امام خمینی رحمته الله

مرکز بین‌المللی
ترمیم و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله

اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری (جلد سوم)
مجموعه مقالات برگزیده همایش اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری رحمته

مؤلفان: جمعی از مؤلفان

به کوشش: حسین علوی مهر

چاپ اول: ۱۳۹۴ ش / ۱۴۳۶ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ص

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸. تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۳۰۵-۹
- قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶
- قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸. تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۴۰۲

pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعه المصطفی رحمته‌الله العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی رحمته‌الله «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی رحمته‌الله» را تأسیس کرده است.

اثر حاضر با عنوان اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری (جلد سوم) حاصل پژوهش جمعی از فضلالی گرامی، کوششی است در به ثمر رساندن گوشه‌ای از این اهداف متعالی. در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی رحمته‌الله

فهرست

بخش اول: کلیات و مبانی

۱۹ استاد مطهری و قلمروشناسی دین
۲۰ پیوند دین و دنیا در قرآن
۲۲ قلمرو پیام پیامبران
۲۴ هدف بعثت انبیا از دیدگاه استاد مطهری (دیدگاه جامع‌نگر)
۲۸ جامعیت دین اسلام از منظر استاد مطهری
۳۳ جامعیت دین و سکولاریسم
۳۴ علل و عوامل پیدایی سکولاریسم (از دیدگاه شهید مطهری)
۳۵ پیوند دین و سیاست در اندیشه استاد مطهری
۳۹ ۱. اسلام و حکومت، رابطه‌ای ذاتی یا تاریخی
۴۰ ۲. ادله سکولاریسم و نقد شهید مطهری
۴۷ ۳. استاد مطهری و نظریه حداقلی در قلمرو فقه
۴۹ منابع
۵۱ اخلاق جنسی از منظر قرآن در نگاه شهید مطهری
۵۲ مفهوم‌شناسی
۵۲ ۱. اخلاق در لغت
۵۳ ۲. تعریف اصطلاحی اخلاق
۵۴ ۳. تعریف اخلاق جنسی
۵۵ اخلاق نسبی یا مطلق؟
۵۷ منشأ غریزه جنسی
۵۸ مطلوب یا نامطلوب بودن رابطه صحیح جنسی

مشکل روابط خانوادگی در عصر ما	۶۶
بایستگی‌های اخلاق جنسی	۶۶
جوان و ازدواج	۷۰
ازدواج در اسلام	۷۱
ویژگی‌ها و بایسته‌ها	۷۴
آثار ازدواج	۷۵
نتیجه‌گیری و جمع‌بندی	۷۷
منابع	۷۸
دراسة مقارنة في نظرية فهم النص القرآني عند محمدباقر الصدر ومرضى المطهرى	۸۱
شرح المفاهيم المفتاحية	۸۱
تمهيد منهجي	۸۳
نظرية عامة الي التراث التفسيري للصدر و المطهرى	۸۴
نظرية الفهم	۸۵
۱. الصدر: جدلية النص و السؤال	۸۵
۲. المطهرى: التفسير مقارنة وجودية	۸۹
عوائق الفهم الصحيح	۹۱
النتيجة	۹۲
المصادر	۹۴
قرائت قرآن از دیدگاه شهید مطهری <small>رحمته الله</small>	۹۵
اهمیت قرائت و تلاوت قرآن	۹۷
دیدگاه شهید مطهری درباره تلاوت و تفاوت آن با قرائت	۹۹
تأثیرگذاری قرآن	۱۰۰
آهنگ‌پذیری قرآن	۱۰۳
تغنی در قرآن	۱۰۵
سیره پیامبر در قرائت قرآن با صدای خوش	۱۰۷
سیره ائمه در قرائت قرآن با صدای خوش	۱۰۸
تبلیغ پیام الهی به وسیله قرائت قرآن	۱۰۹
منابع	۱۱۱
بخش دوم: معارف قرآن	
انسان در بیان قرآن از منظر استاد مطهری	۱۱۵
معنای انسان‌شناسی	۱۱۶

۱۱۷ شخصیت انسان در قرآن
۱۲۳ وجوه تمایز انسان از دیگر جان‌داران
۱۲۳ ۱. وسعت آگاهی‌ها و شناخت‌ها
۱۲۴ ۲. وسعت سطح خواسته‌ها و مطلوب‌ها
۱۲۵ ۳. قدرت ایستادگی در برابر امیال
۱۲۶ ۴. توانایی و استعداد ساختن خویش
۱۲۸ انسان و انسانیت
۱۲۸ رابطه انسانیت و حیوانیت در انسان
۱۲۹ علم و ایمان ملاک امتیاز انسان
۱۳۱ جایگاه علم و ایمان در ساختن انسان
۱۳۲ معیار انسانیت در انسان: صاحب درد بودن
۱۳۳ انسان و جاودانگی
۱۳۵ فطریات انسان
۱۳۹ دین پاسخی به فطریات انسان
۱۴۰ کمال در انسان
۱۴۰ تفاوت کمال در انسان با سایر موجودات
۱۴۱ کمال انسان در چیست؟
۱۴۲ ارتباط انسان‌شناسی با خداشناسی یا خودآگاهی با خداآگاهی
۱۴۴ رابطه عبادت با خودشناسی
۱۴۴ نتیجه‌گیری
۱۴۶ منابع
۱۴۷ بازتاب رویکرد غایت‌مدار قرآن به عدالت در اندیشه شهید مطهری <small>رحمته‌الله</small>
۱۴۸ مقدمه و طرح موضوع
۱۵۱ عدل در مقام شناخت
۱۵۶ ضرورت نگرش غایت‌مدارانه در تحقق عدالت اجتماعی
۱۶۰ بنیاد رویکرد سیاسی - اجتماعی اسلام بر عدالت غایت‌مدار
۱۶۲ تأثیر اصل عدل در مباحث کلامی
۱۶۳ مقایسه‌ای میان دیدگاه اسلام و دیدگاه فون‌هایک
۱۶۸ ۱. حق عام
۱۶۹ ۲. حق خاص
۱۷۰ عدالت، شرط حیات اجتماعی در نگاه شهید مطهری
۱۷۶ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱۸۱	منابع
۱۸۳	قرآن، انتظار و مهدویت در اندیشه شهید مرتضی مطهری <small>رحمته الله علیه</small>
۱۸۷	اهداف تحقیق
۱۸۷	پیشینه تحقیق
۱۹۰	مهدویت و مبانی اعتقادی
۱۹۳	فلسفه مهدویت و ضرورت انتظار
۱۹۹	ارزش انتظار و منتظر از نگاه قرآن و شهید مطهری
۲۰۲	آثار انتظار
۲۰۴	مهدویت و آینده تاریخ
۲۰۶	نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۲۰۷	شناخت حجت خدا و امام عصر <small>عجل الله فرجه</small>
۲۰۸	پیراستگی از بدی‌ها و آراستگی به خوبی‌ها
۲۰۹	تهذیب نفس و دوری گزیدن از گناهان و اعمال ناشایست
۲۱۱	منابع
۲۱۳	بررسی عدالت در اندیشه استاد مطهری
۲۱۵	تبیین عدالت در اندیشه استاد مطهری
۲۱۷	جایگاه عدل در اسلام
۲۱۷	۱. خداوند عادل و به‌پادارنده وصف الهی
۲۱۷	۲. بعثت انبیا و قیام به قسط
۲۱۸	۳. ترازوی عدالت در قیامت
۲۱۸	۴. ذاتی و نفس‌الامری بودن ارزش عدالت
۲۱۹	۵. مطلق‌انگاری عدالت
۲۱۹	۶. عدالت جزء اصول دین و پایه امور
۲۲۰	۷. عدالت بزرگراه و نشانه اصلاح
۲۲۰	امام علی <small>علیه السلام</small> شهید راه عدالت
۲۲۰	منابع کشف عدالت
۲۲۱	تفسیربندی عدالت
۲۲۴	عدالت فردی و اجتماعی
۲۲۸	آثار عدالت اجتماعی
۲۲۹	راهکارهای اجرای عدالت اجتماعی
۲۳۰	نتیجه
۲۳۲	منابع

۲۳۳ امامت و ولایت و ویژگی‌های آن در قرآن از منظر شهید مطهری
۲۳۵ خاتمیت دین اسلام
۲۳۶ ۱. جامعیت اسلام
۲۳۶ ۲. مصونیت قرآن از تحریف
۲۳۶ ۳. احکام ثابت و متغیر
۲۳۷ ۴. امامت، تداوم نبوت
۲۳۸ ۵. ضرورت امامت در جامعه
۲۳۸ مفهوم امامت
۲۴۰ امامت در قرآن
۲۴۰ ۱. آیه ولایت
۲۴۱ ۲. آیه تبلیغ
۲۴۲ ۳. آیه اکمال دین
۲۴۲ امامت در احادیث
۲۴۳ ۱. حدیث غدیر
۲۴۳ ۲. حدیث منزلت
۲۴۴ ۳. حدیث ثقلین
۲۴۶ دلیل عقلی (قاعده لطف)
۲۴۶ اهل بیت مرجعیت دینی و علمی
۲۴۸ برخی از وظایف علمی ائمه <small>علیهم‌السلام</small>
۲۴۹ منابع علوم اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>
۲۵۰ عصمت اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>
۲۵۲ لزوم محبت اهل بیت
۲۵۲ مراتب ولایت
۲۵۲ ۱. ولایت به معنای محبت
۲۵۳ ۲. ولای امامت و مرجعیت دینی
۲۵۳ ۳. ولای زعامت و رهبری اجتماعی
۲۵۴ ۴. ولای تصرف یا ولای ملکوتی
۲۵۴ پیروی از اهل بیت
۲۵۵ منابع

مقدمه

نوشتاری که پیش‌رو دارید سومین جلد مجموعه مقالات همایش اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری است. بایسته است پیش از هر چیز، نکاتی درباره استاد و همایش یادآوری شود:

۱. استاد شهید مطهری از دانشمندان بزرگ شیعه در تاریخ معاصر است و در میان دانشمندان اسلامی جایگاهی ویژه دارد. وی فیلسوف، متکلم، مفسر و فقیهی ژرف‌نگر بوده که با تسلط و اشراف کامل بر شریعت اسلامی و اصول حاکم بر آن توانست اندیشه‌های ناب دینی را به گونه‌ای برای مردم مطرح کند که پاسخ‌گوی بسیاری از معضلات و مشکلات فکری نسل جوان و روشن‌فکران جامعه اسلامی باشد.

استاد مطهری از نظر شخصیت اخلاقی و رفتاری بسیار وارسته، و در عرفان عملی دارای سیر و سلوک و صاحب مقاماتی بوده است. از نظر علمی نیز شخصیت ایشان ابعادی داشته که با کاوشگری بیشتر در آثارشان، بیش از پیش می‌توان به این شخصیت بی‌نظیر پی برد. سلامت اندیشه، تتبع گسترده و همه‌جانبه و استمرار در سیر تحقیقات علمی در موضوعات متنوع دینی از شاخصه‌های بارز این استاد فرزانه بود که توانست آثاری گران‌بها از خود به یادگار بگذارد تا سرمایه‌ای فکری برای دین‌داران و طبقات مختلف جامعه اسلامی به‌ویژه دانشجویان و استادان باشد.

۲. آثار استاد مطهری در دو بخش نوشتاری و گفتاری ارائه شده که مهم‌ترین مباحث آن با عنوان مجموعه آثار توسط انتشارات صدرا به چاپ رسیده است. یکی از ویژگی‌های آرا و نظرات استاد، قرآنی بودن آنهاست که همایش اندیشه‌های

قرآنی استاد شهید مطهری این مسئولیت را بر عهده دارد تا با همکاری محققان و صاحبان قلم و اندیشه، اندیشه‌های قرآنی استاد را بیش از پیش نمایان کند.

مهم‌ترین مباحث قرآنی استاد به طور مستقل در مجموعه‌ای با عنوان آشنایی با قرآن در دوازده جلد گردآوری شده است که دربر دارنده سلسله مباحث تفسیری استاد شهید در سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۷ شمسی است. بنا بر وعده شورای نظارت بر آثار استاد، این مجموعه به ۱۴ جلد خواهد رسید. افزون بر آن، استاد در آثار دیگر خود در طرح آرا و اندیشه‌های اسلامی به آیات فراوانی از قرآن استناد کرده و در بسیاری مواقع مهم‌ترین منبع استدلالات ایشان، آیات قرآن است. در واقع بیشتر آرا و اندیشه‌های شهید مطهری متأثر از اندیشه‌های استاد علامه سیدمحمدحسین طباطبایی صاحب تفسیر المیزان است. استاد مطهری در روش و انتخاب نظریه در موضوعات، از علامه پیروی کرده است که از این میان می‌توان به روش تفسیر قرآن به قرآن اشاره کرد. همچنین ایشان در موضوعات فراوانی از جمله مسئله روح، نظریه خلافت، عالم ذر، امانت، جایگاه و حقیقت انسان در هستی، استعداد و توانایی انسان، اصل نظریه تحول انواع و تکامل، عصمت امام، وجود و عصمت فرشتگان، توقیفی نبودن اسمای الهی هم‌فکر با علامه طباطبایی است؛ اگر چه گاهی از نظر روش و نوع استدلال نیز، با استاد خود تمایزهایی دارد و حتی در برخی موارد دیدگاهی غیر از دیدگاه علامه را می‌پذیرد.

۳. همایش اندیشه‌های قرآنی استاد شهید از بیش از یک سال فعالیت خود را به پایان رساند. طرح این همایش به طور مشترک توسط جامعه‌المصطفی‌العالمیه با مرکزیت مدرسه عالی امام خمینی و انجمن قرآن‌پژوهی حوزه علمیه قم ریخته شد که طی دعوتی، مراکز علمی دیگر نیز همکاری و مشارکت خود را اعلام کردند.

مراکز همکار در این همایش عبارت‌اند از: جامعه‌المصطفی‌العالمیه، انجمن قرآن‌پژوهی حوزه علمیه قم، پژوهشگاه فرهنگ و علوم انسانی (فرهنگ و معارف قرآن) وابسته به دفتر تبلیغات، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، بنیاد شهید انقلاب اسلامی، مرکز تحقیقات قرآن کریم المهدی علیه السلام، دانشگاه قم، مرکز تخصصی تفسیر و علوم قرآن، سازمان اوقاف و امور خیریه، دانشکده علوم قرآنی قم، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، مؤسسه امام رضا علیه السلام، رادیو معارف قم و شبکه سیمای

قرآن. بدین وسیله از همه مراکز یادشده تقدیر و تشکر فراوان می‌شود.

۴. فعالیت‌های همایش در دو کمیته اجرایی و علمی سامان‌دهی شده است. کارهای اجرایی از جمله فراخوان، ارسال دعوت‌نامه، اخذ مقالات و پیگیری امور توسط کمیته اجرایی، و مذاکره با محققان، نویسندگان و همچنین ارزیابی و پیگیری امور علمی توسط کمیته علمی انجام شده است. کمیته اجرایی با مسئولیت معاون پژوهشی مدرسه عالی امام خمینی (علیه السلام)، و کمیته علمی با مسئولیت دبیر علمی همایش می‌باشد و بجاست از حجج اسلام آقایان:

اعرافی (رئیس جامعه المصطفیٰ علیه السلام العالمیه)، دکتر عباسی (معاون پژوهش مرکز جامعه المصطفیٰ)، هاشمیان (مدیر وقت مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام)، دکتر الله اکبری (معاون وقت پژوهشی مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام)، دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی (مدیر گروه علوم قرآن و حدیث مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام) و خان‌بابا (مدیر اداره سامان‌دهی مطالعات و تحقیقات و مسئول دبیرخانه همایش) تقدیر و تشکر شود. همچنین از دو فرزند استاد شهید، جناب آقایان دکتر علی و محمد مطهری که پشتیبان این همایش بوده‌اند، و نیز اعضای هیئت علمی و استادان ثابت گروه علوم قرآن مدرسه عالی امام خمینی علیه السلام تقدیر و تشکر می‌شود.

۵. نظارت علمی بر همایش توسط کمیته علمی و ارزیابان صورت گرفته است. افراد کمیته علمی عبارت‌اند از: دکتر سیدرضا مؤدب، دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی، دکتر محمدجواد اسکندرلو، دکتر مهدی رستم‌نژاد، دکتر حسین علوی‌مهر (دبیر علمی همایش)، دکتر محمدالله اکبری و استاد محمدی.

ارزیابان همایش افزون بر اعضای کمیته علمی عبارت‌اند از: دکتر علیرضا قائمی‌نیا، دکتر خسروپناه، دکتر معموری، محمدحسن قدردان قراملکی، دکتر علی نصیری، محمدصفر جبرئیلی، استاد غروی‌ان، حسن معلمی، دکتر گرجیان، استاد سلطانی، سیدمنذر حکیم، سیدعبدالکریم حیدری، جوادی، قیومی، محمدعلی اسدی‌نسب، مهاجرنیا، دکتر پورفرد، معیرمعزی، قوامی، کافی، دکتر رفیعی، یعقوب بشوی، فیاض، حسین رضوی، شهیدی، مرادخانی، شاکرین، حسن‌رضا رضایی و بهرامی که بدین وسیله از همه اعضای کمیته علمی و ارزیابان محترم تقدیر و تشکر می‌کنیم.

۶. با توجه به سراسری بودن همایش و شخصیت درخور توجه استاد مطهری، همایش با استقبال کم‌نظیر محققان روبه‌رو شد و بیش از صد مقاله در موضوعات متنوع و گوناگون، به دفتر همایش ارسال گردید و مقرر شد مقالات در سه سطح کارشناسی، ارشد و دکترا رتبه‌بندی شود. مقالات پس از ارزیابی توسط ۲ ارزیاب، در کمیته علمی بررسی شده است.

۷. مجموعه حاضر، جلد سوم مجموعه مقالات است که دربردارنده مقالات برتر و واجد امتیاز این همایش است. سایر مقالات علمی و واجد امتیاز در دو مرحله دیگر به چاپ رسیده‌اند.

در پایان از تلاش همه دست‌اندرکاران به‌ویژه جناب دکتر علمی معاونت پژوهشی جامعه‌المصطفی‌العالمیه که پشتیبان چاپ این مجموعه بوده‌اند و نیز از انتشارات جامعه‌المصطفی‌العالمیه تشکر می‌شود.

دبیر علمی همایش سراسری

اندیشه‌های قرآنی شهید مطهری

حسین علوی‌مهر